

RECENSIONS

LA INSTITUCIÓN LIBRE DE ENSEÑANZA EN CATALUÑA,
DE BUENAVENTURA DELGADO¹

L'obra de Buenaventura Delgado aborda les relacions i els lligams que van existir entre la *Institución Libre de Enseñanza* i Catalunya. Les relacions entre la institució madrilenya i Catalunya, millor dit, i els intel·lectuals i homes dedicats a l'educació i a la cultura a Catalunya no són, per a l'autor, un descobriment d'ara mateix. Buenaventura Delgado, en la seva llarga trajectòria docent i investigadora com a professor universitari, ja havia estudiat àmpliament algunes de les institucions i els homes que inclou en el seu treball. A més a més, i des de diferents punts de vista, darrerament prestigiosos investigadors ja les han fet paleses, aquestes relacions, el més il·lustratiu dels quals és, potser per ser el darrer, l'autor madrileny Vicente Cacho Viu; la seva obra pòstuma es pot considerar com una mena de testament ideològic, un panegíric d'admiració recíproca. Encara més, si en un primer moment són els joves catalans els que troben en Giner l'aliment espiritual per a les seves aspiracions intel·lectuals i científiques, ben aviat, també des de la banda institucionista els seus dirigents troben a Catalunya i entre els catalans aquell alè renovador i positiu que manca a la societat espanyola. Allò que té d'interessant el llibre de Delgado és que presenta una munió de personatges catalans que van beure de les fonts espirituals i intel·lectuals de la prestigiosa institució, fundada per Francisco Giner amb la col·laboració d'altres catalans d'una gran talla intel·lectual com Laureà Figuerola o Agustí Sardà, entre d'altres, i que, més tard, seguí el seu deixeble Manuel Bartolomé Cossío.

El llibre presenta una estructura lineal sense que això vulgui dir *sucessió cronològica*. El magnífic pròleg del doctor Josep González-Agàpito destaca la tesi que el professor Delgado exposa, tot manifestant, simultàniament, la trajectòria docent i investigadora de l'autor. A continuació i sense cap altre preàmbul, pel breu espai que li proporcionen unes cent cinquanta-dues pàgines —sense comptar les pàgines del pròleg, les de la bibliografia i l'índex—, Delgado intenta descriure com es van produir i quins aspectes van abastar les relacions que molts, moltíssims catalans, preocupats per la renovació pedagògica i la modernització de Catalunya i Espanya, van establir amb la institució. Parla de la llibertat de càtedra produïda amb la Revolució de 1868 i introduïx l'origen i la implantació de les escoles laïques a Catalunya i la d'aquelles escoles que eren un reflex de la institució de Madrid. A aquestes institucions catalanes que van seguir una organització pedagògica similar a la de la institució gineriana, hi se-

1. Buenaventura Delgado, *La Institución Libre de Enseñanza en Cataluña*, Barcelona, Ariel, 2000, 172 p.

gueix un estudi dels catalans que o bé van intervenir directament en la fundació de la institució madrilenya, o bé van tenir relació directa amb Francisco Giner com a alumnes de doctorat i, també, d'altres que generalment solien ésser presentats per Hermenegildo Giner, a Barcelona des del 1898, germà de Francisco Giner i afiliat al partit republicà lerrouxista que tants mals records deixà als catalans. També, inclou l'estudi d'aquells que, sense ser catalans, com Alejandro de Tudela, van desenvolupar gairebé tota la seva trajectòria docent i vital a Catalunya, difonent, després d'haver-se impregnat profundament del *savoir-faire* institucionista, els principis en què s'havia de fonamentar l'educació dels mestres per transformar la societat des de l'escola. Potser, per la dificultat que suposa fer l'anàlisi sincrònica i diacrònica alhora, és a dir, l'evolució personal en un moment donat inserida en la transformació sociocultural i política, Delgado descriu les relacions, els contactes i els intercanvis entre aquests catalans que van veure, en les teories de Giner, l'element imprescindible per la seva formació personal, sense aprofundir en allò que tenia d'atractiu per Giner i pels seus col·laboradors, és a dir, la capacitat intel·lectual, la força moral, l'impuls modernitzador i d'autoafirmació dels catalans, i que tan bé ha sabut tractar Cacho Viu. En relació amb això, són significatives les paraules que Rafael Altamira va pronunciar al paranimf de la Universitat de Barcelona, com a director general d'Instrucció Pública:

M'uneixen a aquesta terra i al grup d'homes que dirigeixen el pensament de Barcelona uns llaços intel·lectuals indissolubles; he enaltit tant el vostre art, la vostra ciència, la vostra literatura i la vostra vida, i volia i havia d'estar amb vosaltres. Espontàniament, havia de venir a estudiar la menera especial d'aplicació al vostre particularisme de les noves orientacions pedagògiques.

És conegut que, des del 1898, Altamira va compartir, amb Antoni Elias de Molins, la direcció de la *Revista Crítica de Historia y Literaturas Españolas, Portuguesas e Hispanoamericanas*; també, lligams científics i professionals el van unir amb Ramon d'Alòs-Moner, com a secretari de l'Institut d'Estudis Catalans.

Delgado, també, fa un repàs d'alguns dels professors universitaris que, sense ser pròpiament institucionistes, van defensat a ultrança la llibertat de càtedra i el progrés científic i, en aquest sentit, estaven alineats del cantó del grup madrileny. Ens referim a l'aragonès Odón de Buen, d'idees krausistes; qui, com assenyala Delgado, amb la seva vàlua i el seu pensament científic, va significar una espurna de llum per a la ciència espanyola, molt devaluada a finals del segle XIX. Ell va ser qui, per renovar la ciència espanyola en la conferència d'inauguració del curs a la Universitat de Barcelona, el setembre del 1909, apel·là a les

idees de l'andalús Benot, coreligionari i col·laborador de Pi i Margall a la Primera República.

Després, l'autor continua mostrant, encara que de vegades molt de passada, alguns dels catalans de renom que es van veure afavorits amb una pensió o amb més d'una per poder sortir a l'estranger i beneficiar-se, així, d'una institució del govern creada per influència de la «Institución», mitjançant la «Junta para Ampliación de Estudios» (JAE), que va tenir la seva rèplica a l'Institut d'Estudis Catalans i, també, la d'aquells que passaren per la «Residencia de estudiantes de Madrid», una institució que fou nexa entre els institucionistes i els pensionats catalans; finalment, i sobretot, per estendre's en el període d'autogovern català, el moment històric en què triomfaren les idees de Giner a Catalunya amb l'adveniment de la Segona República. Comenta, en relació amb això, la gran tasca que, en matèria educativa, es va fer a la Universitat de Barcelona, sota la direcció de l'insigne rector Pere Bosch i Gimpera. També destaca la tasca de Joaquim Xirau que, amb l'ajuda de Serra Hunter, creà el Seminari de Pedagogia que tants bons fruits va donar sota la direcció del primer i la col·laboració dels insignes professors Mira, Pi i Sunyer, Bellido, Comas, Santaló, Martínez Salinas, Roura Parella i Almen-dros. Fa un repàs, també, de l'Escola Normal de la Generalitat i del Patronat d'Escoles de l'Ajuntament de Barcelona, tot fent una breu ressenya biogràfica i professional de cadascun dels seus directors. No oblidia, per altra banda, la creació de l'Institut-Escola i aprofundeix en el paper que va tenir Josep Estalella; i fa referència, també, a les metodologies i a les estratègies innovadores que, encara avui, en l'actual reforma ministerial de la LOGSE, estan vigents.

Tot llegint l'enorme recull de personatges, l'obra facilita que ens adonem del polimorfisme que van adoptar les relacions entre els institucionistes i Catalunya. Efectivament, i per posar un exemple, resulta més fàcil entendre per quin motiu Jesús Sanz va reclamar reiteradament, fins al 1931, la creació de la residència normalista per les escoles normals com a remei urgent per controlar tot el procés educatiu dels futurs mestres i eliminar, així, la trista situació en què aquestes darreres institucions es trobaven. Un altre exemple es pot concretar en el paper que va jugar Agustí Sardà i Llaberia com a estimulador dels mestres en l'aplicació de les noves metodologies i pràctiques educatives que, des de la institució madril·lenya, es procuraven difondre des de qualsevol mitjà, tot intentant transformar la societat espanyola des de l'escola. A Sardà, hi apel·là Jaume Poch i Garí, un altre mestre català, que va exercir com a tal a partir de la darrera dècada del segle XIX i, sense ser institucionista, va estudiar i aplicar a la província de Tarragona, ja a començament del segle XX, una pedagogia activa des de molts vessants, per exemple la realització i la difusió dels treballs manuals com a activitat potenciadora del desenvolupament d'habilitats, no només manuals sinó també psíquiques i men-

tals. Jaume Poch també va rebre una pensió de la JAE, que li va permetre estudiar, a Anglaterra, les residències estudiantils com a institucions educatives; anys més tard, el 1923, aplicà els coneixements adquirits en aquell país a la que fou la primera residència d'estudiants normalistes de Catalunya i Espanya, la Residència d'Estudiants de la Normal Barcelonina. En realitat, i des d'aquestes perspectives, encara no s'ha acabat de completar la història de la pedagogia i l'educació catalana i, en aquest sentit, el llibre del professor Delgado manifesta la magnitud de la influència de la *institució difusa* o la *institució dispersa* —com altres l'anomenen—, a Catalunya. Aquesta influència i relació fou molt singular ja que els dirigents i els gestors del nacionalisme català no volien que transcendís fora de l'àmbit privat i fou tan gran la complexitat que l'obra de Delgado, tal com està plantejada, no pot aconseguir plenament aquest objectiu. Potser, allò que li manca en aprofundiment es contraresta amb la dimensió, sense però —com ja hem fet parlar— que arribi a l'exhaustivitat. Tanmateix, l'obra té el mèrit de reunir una multitud de noms de persones que han deixat la seva petjada en la història de l'educació i la cultura de Catalunya, i que van tenir contactes més o menys importants amb la Institució Lliure d'Ensenyament; també, és suggerent perquè és una obra oberta que deixa molts buits per omplir i, per tant, convida a la recerca del veritable abast d'aquesta influència.